

Jurnalul lui Mihail Sebastian – între identitate evreiască și alteritate românească

Silvia ILUȚ

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, România

Centrul Universitar Nord din Baia Mare, România

Silvia.Ilut@fsc.utcluj.ro

Abstract: The present paper is focused on an in-depth exploration of Mihail Sebastian's journal and on highlighting the identity crisis experienced by one of the leading representatives of the 1930s generation. The investigative approach is deductive: we begin with the youth's existential outlook – "I feel alone, awaiting joys that will never come" (14 March 1937) – and trace its transmutation into creative expression. The great writer's journal serves as an excavation of his subconscious, a "chronograph" of a lucid, restless, introspective spirit – an individual who experiences acutely the tension between belonging and otherness, between the desire for integration and the impossibility of being fully accepted. Methodologically, this study is grounded in literary text theory, psychology, the sociology, and literary theory. The corpus is sourced from Mihail Sebastian's *Journal: 1935-1944*.

Keywords: *alterity, biography, identity, journal, psychoanalysis.*

1. Preliminarii

Lucrarea de față este focalizată pe sondarea jurnalului lui Mihail Sebastian și reliefaarea crizei identitare a unuia dintre reprezentanții de seamă ai generației '30. Demersul investigației este unul deductiv, întrucât pornim de la concepția tânărului asupra existenței („Mă simt singur, în așteptarea unor bucurii care nu vor veni niciodată” – 14 martie 1937) și urmărim transmutarea acestuia în creație.

Cercetarea se bazează pe o analiză multifacetată, deoarece urmărim să abordăm jurnalul lui Mihail Sebastian dintr-o triplă perspectivă: biografică, sociologică și psihologică. Studiul de față își propune să evidențieze că însemnările lui Mihail Sebastian reflectă lupta pentru afirmarea unei identități evreiești într-un context marcat de o alteritate românească ostilă.

Jurnalul lui Mihail Sebastian, una dintre cele mai lucide și complexe voci ale literaturii române interbelice, redactat între anii 1935 și 1944, transcende funcția de document intim, întrucât devine o frescă abisală a unei epoci marcate de tensiuni ideologice, de antisemitism exacerbă și frământări identitare. Jurnalul marelui scriitor este o sondare în subconștientul acestuia, „cronograful” unui spirit lucid, neliniștit, introspectiv, „cronometrul” unui om

care trăiește acut febrilitatea dintre apartenență și alteritate, dintre dorința de integrare și imposibilitatea de a fi pe deplin acceptat. Evreu prin naștere, român prin cultură, european prin formație intelectuală, Sebastian caută neîncetat un echilibru între aceste identități, aflate adesea în conflict. Această luptă interioară este exprimată cu o sinceritate tulburătoare: „Nu mă doare nimic, dar sunt literalmente sleit de puteri” – 26 noiembrie 1943). Astfel, în jurnal este surprinsă, înregistrată o permanentă ciocnire între eul evreiesc și eul românesc.

În conturarea personalității lui Mihail Sebastian pornim de la portretul realizat de Cornelia Ștefănescu (1968: 5) în lucrarea pe care i-o consacră: „viața constituie pentru el o experiență de cunoaștere care se justifică în scris, iar opera este un mod propriu de a-și învinge singurătatea”. Remarcăm faptul că în omul și scriitorul Mihail Sebastian sălășluiesc două atitudini ale sinelui inseparabile: pe de o parte, o conștiință acută a fragilității existențiale, alimentată de marginalizarea socială, culturală/literară și de criza identitară; pe de altă parte, o fidelitate constantă față de valorile culturale, etice și umaniste, care structurează întreaga sa atitudine intelectuală. Acestea vor fi limitele între care romancierul și dramaturgul Sebastian va oscila toată viața, atât în ceea ce privește creația sa literară, cât și cea personală.

Metodologia studiului este cea specifică teoriei textului literar, psihologiei, sociologiei, semanticii și teoriei literaturii. Corpusul lucrării este preluat din lucrarea *Jurnal: 1935-1944* a lui Mihail Sebastian.

2. Premise teoretice

2.1 Biografia lui Mihail Sebastian: dimensiunea psihologică a unei conștiințe în criză

Biografia lui Mihail Sebastian este marcată de confruntări interioare, de profunde procese de introspecție, de angoase existențiale, de pasiuni acute și de o carieră literară promițătoare, dar trunchiată prematur, la vârsta de treizeci și șapte de ani. Mihail Sebastian, pe numele său real Iosif Hechter, provenit dintr-o familie evreiască cu o tradiție îndelungată, a fost predestinat să fie o ființă a suferinței, o conștiință marcată de o permanentă anxietate identitară.

Scriitor, dramaturg, eseist și jurnalist, Mihail Sebastian este una dintre vocile esențiale ale literaturii române moderne atât prin valoarea operei sale, cât și prin mărturia dureroasă despre o epocă marcată de intoleranță, trădare și izolare. Contextul istoric, politic și cultural al României interbelice influențează structura de adâncime a unei conștiințe în criză, precum cea a lui Mihail Sebastian.

Biografia lui Sebastian se transformă într-un traseu emblematic, întrucât viața acestuia „ia forma destinului” (Trandafir 2007: 12). Încă din primii ani de formare se întrevide predispoziția lui Sebastian spre introspecție și autoanaliză. De mic copil era făcut de către ceilalți copii „jidan fricos”, expresie care îi va trezi pe parcursul destinului său trunchiat vibrații interioare adânci. În plus, școala și cerul Bucureștiului interbelic oferă un teren fertil pentru dezvoltarea unui spirit de (auto)observare acut și a unei sensibilități exacerbate. În aceste contexte formative se naște un sentiment intens de alteritate și o teamă latentă de excludere socială, care vor constitui fundalul constant al demersului său

literar/personal. Astfel, Mihail Sebastian a trăit toată viața sub auspiciile condiției sale de evreu: „Eu rămân pentru ei un jidan. Undeva, în umbră, e poate loc pentru mine. Dar a încerca să fac un pas spre locurile mai din față este o obrăznicie” – 18 decembrie 1944 (Sebastian 2023: 576).

Omul Mihail Sebastian este pasionat de literatură, de istorie, de anecdote, este discret, de cele mai multe ori, adept al unui discurs polemic moderat, uneori animat de un ton agresiv, incisiv și vizibil tensionat. Gândirea și rigoarea logică a evreului Iosif Hechter, ascuns sub pseudonimul Mihail Sebastian, luciditatea analitică, spiritul limpede depășesc impulsurile temperamentale ale dramaturgului, conferind textelor o notă de originalitate și autenticitate. Totodată, se constată că personalitatea lui Mihail Sebastian este într-o continuă dualitate între luciditate/forță vitală, între trăire emoțională/raționalism.

Traectoria existențială a lui Mihail Sebastian abundă în evenimente nefericite, nefaste, fatidice: „există oare o viață mai complicată, mai stupid, mai fără sens complicată decât a mea? [...] Nu mai e loc în viața mea decât pentru sinucidere sau pentru o plecare definitivă, undeva, în singurătate” – 17 ianuarie 1939 (*ibidem*: 193).

Potrivit lui Nicolae Manolescu (2001: 61), Mihail Sebastian „transcrie aproape pretutindeni în operele sale stări de spirit”, fiindcă personalitatea lui se încadrează în categoria marilor afectivi, a melancolicilor, a hipersensibililor și, mai ales, a singuraticilor¹. În plus, criticul subliniază că luciditatea lui Mihail Sebastian nu este decât o „mască pentru o afectivitate excesivă”, „un fel de palpitate emoțional al ideii” (*ibidem*: 61).

Un moment definitoriu pentru trauma identitară a autorului interbelic îl constituie publicarea romanului *De două mii de ani...* (1934), cu prefața semnată de Nae Ionescu, mentorul său. Acest moment de cotitură din existența acestuia declanșează o nemărginită criză personală și intelectuală, Sebastian transformându-se cu timpul într-un martor lucid, dar chinuit al propriului timp, confruntându-se, în plan psihologic, cu deziluzia aspirațiilor utopice. Constantin Trandafir (2007: 9) constată că „cel mai frecvent cuvânt din scrisul lui Sebastian este «viață» [...]. De aceea, însuși momentul «biografic» este viață, «trăire», «narațiune»”. În plus, traseul „accidentat” al existenței acestuia a fost „marcat de o succesiune rapidă și intensă de lumini și umbre, de la eclatanță la tragism, de la seninătate și aspirații, împinse adesea în utopie, la dramatice curgeri ale condiției umane” (*ibidem*: 12). Încadrându-se în categoria tinerilor aflați în ciclul modernității, Mihail Sebastian devine în epoca sa expresia unei sensibilități stăpânite de o viață lăuntrică dramatică. Așadar, omul Sebastian este un cumul între o acuitate intelectuală excepțională și o labilitate afectivă intensă, este o conștiință lucidă și vulnerabilă, un om al suferinței, marcat de frământările istorice și identitare ale timpului său.

¹ Tema singurătății, prezentă în mod constant în literatura lui Sebastian, reprezintă „o variantă existențială, asumată instinctiv sau deliberat, în raport cu semenii și cu sine însuși, o constantă temperamentală ori comportamentală” (Martin 1993: 121): „Nimeni nu mă cheamă și nu caut pe nimeni. Singurătatea mea e mereu mai mare” – 25 decembrie 1942 (Sebastian 2023: 491).

2.2 Modernitate literară și criză identitară în opera lui Mihail Sebastian – cazul „De două mii de ani...”

Biografia teribilă a lui Mihail Sebastian constituie fundamentul pentru decodificarea aspectelor cognitive și psihologice prezente în opera sa. Pornind de la experiențele de viață, credințele, modalitatea în care înțelege Sebastian marea taină a existenței, investigăm autoscopia sinelui și traiectoriile formulei literare ontologice.

Romanele lui Mihail Sebastian sunt subsumate tehnicilor romanului modern, întrucât povestitorul nu mai „știe tot” ca în cazul scrierilor tradiționale și unitatea este pusă sub pecetea relativității. Mihail Sebastian pledează pentru o literatură care să oglindească fidel trăirile interioare, care mizează pe sinceritate, autenticitate și pe consemnarea minuțioasă a stărilor afective. În această perspectivă, romanele sale – emblematice pentru literatura psihologică – realizează o disecție riguroasă a sentimentelor, a relațiilor interumane și a conflictelor interne ale personajelor, devenind reflecții paralele ale unei conștiințe hiperanalitice.

Romanul *De două mii de ani...* de Mihail Sebastian (1934) este opera care a stârnit cele mai multe controverse în epocă, fiind în esență „o prezentare a tezei evreiești, un eseu polemic” (Călinescu 1985: 963). În roman sunt oglindite fidel realitățile sociale, politice și culturale ale României interbelice, cu precădere dinamica antisemitismului, criza identitară a evreului asimilat și condiția intelectualului aflat în plin proces de formare într-un mediu istoric tulbure. Potrivit lui Mihai Iovănel (2012: 164), Sebastian a urmărit prin acest roman „nu doar istoricizarea problemei evreiești după Marea Unire, ci și, prin intermediul problemei evreiești, urmărirea contextelor socio-politice din România structurată de sfârșitul Primului Război Mondial”.

Prefața semnată de Nae Ionescu (2019: 33) se situează în sfera unui conținut polemic prin poziționarea explicită față de problema evreiască:

Iosef Hechter se chinuiește. Dar pentru că Mihail Sebastian vrea să rezolve o problemă, în sensul că el vrea să înțeleagă de ce se chinuiește și dacă nu poate fi și altfel, Iosef Hetcher trăiește lucid, adică dedublat, drama aceasta a iudaismului.

Prefața nu i se adresează celui care scrie cartea, Mihail Sebastian, celui care „s-a hotărât să dezbătă problema iudaismului” (Ionescu 2019: 33), ci lui Iosif Hechter, „ființa lui originară”. În finalul acesteia, Nae Ionescu „pronunță sarcerdotal-retoric condamnarea eternă a autorului evreu” (Niculescu 2022: 130): „Iosef Hechter, nu simți că te cuprinde frigul și întunericul?”.

Criza identitară a personajului principal devine traiectoria conflictuală între apartenență și alteritate, „eroul își acceptă destinul tragic și și-l formulează. Este și rămâne evreu; nu se creștinează și nu se asimilează; dar este evreu din România și iubește «ținutul»” (Călinescu 1985: 963): „Aș vrea să cunosc bunăoară legiuirea antisemită care va putea anula în ființa mea faptul irevocabil de a mă fi născut la Dunăre și de a iubi acest ținut” (Sebastian 2019: 260). Astfel, romanul expune tensiunea permanentă dintre dorința de integrare a protagonistului și respingerea cu care acesta se confruntă din partea majorității, relevând mecanismele subtile ale excluderii și traumele generate de apartenență contestată.

3. Jurnalul lui Mihail Sebastian – forjare a febrilității identitare

Publicarea jurnalului lui Mihail Sebastian, una dintre cele mai profunde și tulburătoare opere diaristice ale literaturii române moderne, a avut loc tardiv, la câteva decenii după dispariția autorului, survenită în circumstanțe tragice și controversate. Dincolo de întârzierea editorială, receptarea volumului la sfârșitul anilor '90 a evidențiat actualitatea surprinzătoare a conținutului, impunând această lucrare drept un document autentic și esențial pentru înțelegerea unui destin intelectual exemplar și, totodată, a unei perioade de răscruce din istoria socială, politică și culturală a României. Mihail Sebastian devine „martorul de excepție a unui timp blestemat, ce consemnează rinocerizarea tot mai accentuată a societății românești” (Glodeanu 2025: 267), denunțând în mod constant „demența antisemită instituționalizată” (Glodeanu 2025: 267).

Publicat postum, *Jurnal: 1935-1944* de Mihail Sebastian relevă o perioadă tumultuoasă din existența scriitorului. Jurnalul lui Mihail Sebastian este o confesiune directă / indirectă a unui spirit aflat într-o permanentă tensiune interioară și / sau exterioară, diaristul propunând „o meditație care înlesnește detașarea” (Mănuță 2001: 321).

Jurnalul marelui scriitor poartă „blestemul diaristului incapabil de a fi indiferent la mișcarea istoriei” (Simuț 2007: 78). Însă, mai presus de toate este jurnalul unui om care sapă galerii care să îl conducă spre sinele interior, spre zonele cele mai obscure și esențiale ale experienței umane, spre straturile latente și abisale ale existenței.

Jurnalul devine pentru Mihail Sebastian un cataclism al febrei identitare și al neliniștii interioare, un veritabil document sufletesc, o reflectare fidelă a unei conștiințe aflate în tensiune cu sine și cu lumea:

omul care notează de multe ori cu dezamăgire, alteori cu ironie comportamentul contemporanilor săi este un spirit complex, cu o sensibilitate în stare de perpetuă alarmă. Nu-i satisfăcut de sine și, când viața politică românească se deteriorează, se simte serios amenințat. (Simion 2005: 272-273).

Tematicile recurente, precum izolarea și angoasa existențială, anxietatea unui om nefericit, instabilitatea afectivă, trădarea prietenilor, criza intelectualului hipersensibil, ale cărui valori sunt zdrobite în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, statutul de evreu într-un context social și politic ostil, sunt regăsite în scrierile sale², cu precădere în *Jurnal: 1935-1944*, marcând limitele unei condiții umane solitare. Potrivit lui Nicolae Manolescu (2001: 60-61), jurnalul lui Mihail Sebastian abundă în „anxietăți, salturi de umoare, jubilație, nehotărâre, teamă”, întrucât traduce un „climat afectiv al ideii”, iar însemnările sunt „pline de stări de spirit, de o intelectualitate mai mult emoțională decât analitică”. Diaristul se confesează cu o liminară sinceritate, autocaracterizându-se cu maximă luciditate: „Sunt mai ales obosit și mi-e dor

² „Avem însă și cazuri de contra-argumentare publică aflată la granița dintre identitatea presupusă și cea impusă – de exemplu, publicarea de către Mihail Sebastian a volumului *Cum am devenit huligan* ca reacție la vestita prefată a lui Nae Ionescu la *De două mii de ani*. Se poate însă afirma tot atât de bine că o asemenea reacție este mai degrabă una de *rezistență culturală*.” (Shafir 2021: 150).

să fiu fericit, cu tot ce a trebuit să rămână în mine inutil, frânt, descurajat de când mă știu” – 22 iunie 1936 (Sebastian 2023: 65).

Jurnalul lui Mihail Sebastian are un caracter paradigmatic pentru literatura confesivă a secolului XX, întrucât reflecțiile cotidiene alternează cu meditațiile filozofice, cu adnotări despre societatea interbelică românească, profund marcată de antisemitism, cu (auto)analize, configurându-se astfel un discurs pluristratificat. Pe de o parte, este înregistrată dimensiunea personală³, iar pe de altă parte, tumultul istoriei.

În paginile jurnalului este conturată imaginea multifățetată a diaristului: cea a scriitorului, a evreului și a omului față în față cu istoria. Ceea ce frapază este destinul teribil al lui Mihail Sebastian, nevoit să trăiască sub auspiciul identității stigmatizate de evreu: „Am plecat de acolo deprimat. Totul e suportabil, până când începi să te simți lovit nu ca soldat, nu ca cetățean, ci ca evreu” – 9 ianuarie 1940 (Sebastian 2023: 254). Identitatea sa oscilează între cele două dimensiuni: între cea a lui Mihail Sebastian și cea a Iosif Hechter, dualitate care imprimă jurnalului o amprentă inconfundabilă, generatoare de un dramatism acut al existenței. În centrul însemnărilor sale se situează conștiința tragică a individului care joacă un joc tragic cu istoria: „Vegetez, mă târăsc de la o zi la alta, îmbătrânesc, mă uzez, mă pierd. Mai e ceva de făcut cu mine? Mai am exigențe? Mai am așteptări? Mai pot obține ceva de la viață? Mai poate obține ceva viața de la mine? Decrepitudine fizică și dezgust moral – asta e aproape tot” – 30 noiembrie 1941 (Sebastian 2023: 419).

4. Cazul Mihail Sebastian – identitate evreiască și alteritate românească

Identitatea este un concept multidimensional, cu o varietate de paliere: identitate personală, socială, religioasă, lingvistică, națională etc. În ceea ce privește cazul Mihail Sebastian, cel care trăiește neconținut sub amenințarea originii sale evreiești, identitatea personală exaltă concomitent cu cea etnoculturală, întrucât pe lângă șlefuirea sinelui, Mihail Sebastian își modelează la nesfârșit sentimentul de apartenență la o identitate colectivă, respectiv cea românească. Scriitorul își asumă atât adevărată la identitatea evreiască, cât și „aderarea” la cea românească, manifestând o dublă fidelitate – etnică și culturală: „Inhibițiile mele de evreu-român sunt paralizante” – 5 februarie 1942 (Sebastian 2023: 441).

Jurnalul lui Mihail Sebastian se structurează pe multiple niveluri discursive, complementare, fiecare oferind o perspectivă distinctă asupra identității autorului și a epocii în care acesta a trăit. Această polifonie a planurilor tematice permite configurarea mai multor fațete ale scriitorului Sebastian / omului Iosif Hechter. Evenimentele relatate și oamenii cu care interacționează aparțin realității autorului, iar eul diaristic se conturează ca o entitate paradoxală, tensionată în raport cu alteritatea, dar în același timp fidelă propriilor contradicții.

³ Sebastian nu se sfiiește să-și pericliteze în jurnal propria imagine, „nu-și ascunde vulnerabilitățile, derutele, înfrângerile și nu-și tănuiește vanitățile, alarmele, snobismul.” (George 2001: 96).

Mihail Sebastian trăiește istoria ca pe o dramă individuală, fiind conștient că „probează” atât momente cruciale ale destinului lumii, cât și ale propriei persoane. Mihail Sebastian oglindește în jurnalul său istoria dramatică a evreilor⁴, supuși persecuțiilor, discriminărilor, dar și cataclismul interior, care îi surpă zi de zi conștiința reflexivă: „toată viața mea mi se pare greșită, stupidă, încordată fără sens” – 3 mai 1939 (Sebastian 2023: 201).

Poziționarea atipică a lui Mihail Sebastian în contextul ideologic și cultural al generației '30 este descrisă de Dan C. Mihăilescu (2004: 64) astfel: „să fii evreu în plină nazificare a conștiințelor, să nu alegi calea comunistă a atâtor coreligionari și să aștepti lagărul sau moartea, în vreme ce toți prietenii tăi așteaptă să fie numiți sau aleși pe culmile succesului – iată o condiție deloc invidiabilă”. Mihail Sebastian își asumă încă din alegerea numelui identitatea evreiască și repercusiunile de a aparține acesteia. Numele este, potrivit Tatianei Niculescu (2022: 55), „un fel de a spune: eu sunt evreul străpuns de săgețile urii voastre antisemite, ca Sfântul Sebastian de săgețile romanilor, iar Arhanghelul Mihail, înainte de a fi protectorul studențimii creștine, este protectorul poporului lui Israel”.

Totodată, autointitulându-se „cel mai român dintre evrei”, Sebastian nu renunță la identitatea primă, cea de evreu: „Nu voi înceta desigur niciodată să fiu evreu. Asta nu e o funcție din care să poți demisiona. Ești sau nu ești” (Sebastian 2019: 259) și nici la cea subordonată celei dintâi, românești, în ciuda faptului că cea din urmă i-a fost de-a lungul timpului contestată: „nu voi înceta, de asemeni, niciodată să fiu un om de la Dunăre” (Sebastian 2019: 260). Astfel, Sebastian are o identitate dublă, evreiască și românească, nedorindu-și să rejeteze niciuna din ele, întrucât ambele sunt două componente organice, nedivizibile ale ființei sale.

Jurnalul lui Mihail Sebastian este un spațiu de întâlnire, de convergență tensionată între eul interior și ceilalți, între identitate evreiască și alteritate românească. În straturile profunde ale textului se relevă conștiința acută a alterității, care generează reflecție, nebuloasă sufletească și autonaliză perpetuă: „Fără disperare, mă gândesc că asta se cheamă un ratat. Eu. La 35 de ani, nicio meserie, nicio resursă, nicio prietenie reală, nicio scăpare. Tot ce am făcut a eșuat lamentabil [...]. Sunt jigărit, sunt obosit, sunt terminat, sunt inutil” – 20 decembrie 1942 (Sebastian 2023: 489). Astfel, „căutând echilibrul între extreme, chiar dacă în acest punct de mijloc, al conștiinței critice, el nu-și descoperă [...] decât solitudinea: o singurătate de om normal într-o lume profund dezechilibrată” (Pop 2001: 188).

În paginile jurnalului este întâlnit atât evreul Iosif Hechter învins de istoria exterioară, nedreaptă și acidă, cât și omul Sebastian învins de istoria individuală, omul captiv care se confruntă cu limitele propriei interiorități: „Sunt mizerabil, bătut parcă, desființat, desfigurat. Nu mai sunt eu; nu sunt nimic, nimic, nimic. Ceva care poate fi ucis la îmbulzeală, fără ca într-adevăr să aibe vreo importanță; ceva care poate fi târât prin noroaie, aruncat în grajduri,

⁴ „Sebastian reprezintă Evreul, nu doar prin *Jurnal*, dar și prin alte texte (mai ales prin romanul *De două mii de ani* și eseu *Cum am ajuns huligan*, care au provocat, la vremea lor, un scandal de presă de proporții, cu tentă antisemită).” (Firică 2016: 86).

uitat pe câmp; ceva fără nume, fără identitate, fără privire, fără voință, fără glas, fără viață” – 18 mai 1939 (Sebastian 2023: 205).

Diaristul arhivează cu lucidă acuitate limitele existențiale, întrucât este învins de istorie din cauza condiției sale evreiești: este exclus din viața literară și culturală a epocii, îi sunt interzise cărțile în biblioteci și în librării, este expulzat din barou. Astfel, acesta trăiește sub auspiciul destrămării echilibrului personal. Dilema identitară a lui Mihail Sebastian își are originea în situarea acestuia într-o poziție liminală în plan social și literar, devenind un stigmatizat într-o societate care i-a refuzat dreptul la apartenență.

Pentru scriitorul interbelic, identitatea evreiască se conturează în raport direct și tensionat cu alteritatea românească, aceasta devenind nu doar o sursă de provocare existențială, ci și un catalizator al reflecției de sine. Criza identitară extinsă îi provoacă diaristului trăiri explozive, dezvăluindu-se o luptă acerbă cu sinele / cu exteriorul, o conștiință care se confruntă atât cu proprii demoni, cât și cu stereotipurile impuse de societatea românească intolerantă. Procesul de (auto)(re)definire identitară este într-un echilibru fragil între consubstanțialitatea lăuntrică și cea impusă din exterior. În plus, paradigma conflictuală a identității etnice converge în cazul lui Mihail Sebastian înspre nevoia păstrării identității interioare, a celui neînțeleș, solitar și marginalizat.

5. Concluzii

Jurnalul lui Mihail Sebastian se conturează drept o scriere cu dublă valență: introspecție psihologică și document sociocultural, în care sunt cartografiate oscilațiile unui eu lucid și hipersensibil, sfâșiat între apartenența la o identitate evreiască moștenită și dorința de integrare în cea românească.

În concluzie, frământările interioare ale diaristului devin emblematice pentru o întreagă generație prinsă în conflictul cu istoria, iar loialitatea neclintită a lui Mihail Sebastian atât față de identitatea sa evreiască, cât și față de cea românească demonstrează imposibilitatea unei opțiuni unilaterale între două dimensiuni identitare, care nu se anulează reciproc, ci coexistă într-un raport de interdependență structurală.

BIBLIOGRAFIE

- Călinescu 1985: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Minerva.
- Firică 2016: Ștefan Firică, „Imaginea / imaginile lui Mihail Sebastian azi”, în *Philologica Jassyensia*, an XI, nr. 2 (24), 2016, 85-93.
- George 2001: Alexandru George, „Suferințele tânărului Hechter”, în Iordan Chimet, *Dosar Mihail Sebastian*, București, Editura Universal Dalsi.
- Glodeanu 2025: Gheorghe Glodeanu, *Prolegomene la o istorie a diarismului românesc*, București, Editura Eikon.
- Iovănel 2012: Mihai Iovănel, *Evreul improbabil: Mihail Sebastian: o monografie ideologică*, București, Editura Cartea Românească.
- Manolescu 2001: Nicolae Manolescu, „Un document psihologic și de epocă”, în Iordan Chimet, *Dosar Mihail Sebastian*, București, Editura Universal Dalsi.

- Mănucă 2001: Dan Mănucă, „Jurnalul de scriitor”, în Iordan Chimet, *Dosar Mihail Sebastian*, București, Editura Universal Dalsi.
- Martin 1993: Aurel Martin, *Mihail Sebastian romancierul. Considerații aproximante*, București, Editura Minevra.
- Mihăilescu 2004: Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceaușism. I. Memorialistica sau trecutul ca reumanizare*, București, Editura Polirom.
- Niculescu 2022: Tatiana Niculescu, *Singur. Viața lui Mihail Sebastian*, București, Editura Humanitas.
- Pop 2001: Ion Pop, „Un om fără uniformă”, în Iordan Chimet, *Dosar Mihail Sebastian*, București, Editura Universal Dalsi.
- Sebastian 2019: Mihail Sebastian, *De două mii de ani...*, București, Editura Cartex.
- Sebastian 2023: Mihail Sebastian, *Jurnal: 1935-1944*, București, Editura Humanitas.
- Shafir 2021: Michael Shafir, „Intelectuali evrei în România: identitate, identificare și autoidentificare”, în *Psihologia Socială*, nr. 48 (II)/2021, 143-160.
- Simion 2005: Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului intim, vol. 3, Diarismul românesc*, București: Editura Univers Enciclopedic.
- Simuț 2007: Andrei Simuț, *Literatura traumei. Război, totalitarism și dilemele intelectualilor în anii 40*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință.
- Ștefănescu 1968: Cornelia Ștefănescu, *Mihail Sebastian*, București, Editura Tineretului.
- Trandafir 2007: Constantin Trandafir, *Mihail Sebastian – între viață și ficțiune*, București, Editura Fundației Culturale Libra.